

СОЦИАЛНО ИКОНОМИЧЕСКИ ФАКТОРИ И РЕПРОДУКТИВНИ НАГЛАСИ И ПОВЕДЕНИЕ НА ЖЕНИТЕ

Рангелова Ж.¹, К. Докова²

*1 Катедра по Икономика и управление на здравеопазването,
Медицински университет Варна,*

*2 Катедра по Социална медицина и организация на здравеопазването,
Медицински университет Варна*

Въведение: Репродуктивното поведение е важен индикатор за общественото здраве. Национално-представителни проучвания в нашата страна показват, че идеален и желан е двудетният модел на семейство, но той се реализира във все по-малка степен за сметка на семейства с едно дете. Разкриването на доминиращите фактори за тази неблагоприятна тенденция е важна предпоставка за нейното преодоляване. Материал и методи: Анкетирани са 325 жени на възраст от 15 до 65 г. от североизточна България. Въпросникът съдържа 21 въпроса структурирани в четири основни групи: репродуктивните идеали, нагласи и реален брой деца; самооценка на социален статус, степен на образование, професия и трудова ангажираност; здравно поведение и информираност, достъп до здравни услуги; демографски фактори – възраст, семейно положение, етническа принадлежност, местоживее. Данните са обработени с SPSS 12.01. Връзката между качествените и рангово-скалирани променливи е оценена съответно чрез непараметричния анализ хи квадрат или корелационен анализ на Спирман. За ниво на доверителност е прието $\alpha=0.05$. Резултати и обсъждане: Резултатите показват, че почти всички от изследваните фактори – семейно положение, степен на образование, наличие на подкрепа в семейството, имат голямо значение за разминаването между репродуктивни нагласи и реалният брой деца. Сред факторите с водещо значение са възрастта на респондентите и социално икономическият им статус.

Ключови думи: репродуктивно поведение, нагласи, социално-икономически фактори

ВЪВЕДЕНИЕ

Една от основните причини за дълбоката демографска криза, в която се намира България през последните две десетилетия е ниската раждаемост и плодовитост на населението. След 1997г. в страната е регистрирано най-ниското ниво на коефициент на сумарна плодовитост в Европа: намалял от средно 2.2 раждания на една жена през 1975—1980г. до само 1.09 раждания през 1997г. Особено тревожен е фактът, че това ниво е значително по-ниско от необходимото за просто възпроизводство на населението средно 2.1-2.2 деца на една жена.

Освен рязкото намаляване на раждаемостта, демографските данни разкриват и други промени в репродуктивното поведение на българското население - по-късна възраст за сключване на брак и раждане на дете, отлив от двудетния семеен модел и все по-широко навлизане на нови форми на семейство като съвместно съжителство.

Една от основните причини за ниската сумарна плодовитост в България е не толкова отказът от раждане на

дете, колкото отказът от второ и последващо дете. Факторите, които оказват значимо влияние върху нагласите и репродуктивното поведение са комплексни, но най-вече са с икономически и социален характер. Влиянието на икономическите проблеми – безработица, висока степен на несигурност за заетостта, ниски доходи се приемат безусловно. Теориите за значението на социалните фактори са по-слабо подкрепени с емпирични доказателства. Сред социалните фактори някои автори открояват значението на социалния капитал под формата на мрежата от социални контакти, като фактор който повлиява репродуктивните нагласи на населението и помага на хората да преживеят в периоди на несигурност. Колкото повече социални ресурси и подкрепа човек е в състояние да мобилизира толкова по-големи са шансовете му да преодолее трудна ситуация и период на аномия. Тези хора имат по-големи шансове да вземат положително решение за да отгледат дете/деца.

ЦЕЛ

Целта на настоящата работа е да определи въз основа на събрания емпиричен материал какво е значението на социалния капитал за репродуктивните нагласи и поведение.

Address for correspondence:

Ж. Рангелова, Катедра "Икономика и управление на здравеопазването", Медицински университет - Варна, Ул. Марин Дринов No 55, гр. Варна, 9000
e-mail: Jana.Rangelova@abv.bg

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Анкетирани са 234 жени на възраст от 18 до 61 г. от източна България. Въпросникът съдържа 21 въпроса структурирани в четири основни групи:

- самооценка на социален статус, степен на образование, професия и трудова ангажираност
- репродуктивните идеали, нагласи и реален брой деца
- здравно поведение и информираност, достъп до здравни услуги
- демографски фактори – възраст, семейно положение, етническа принадлежност, местоживее

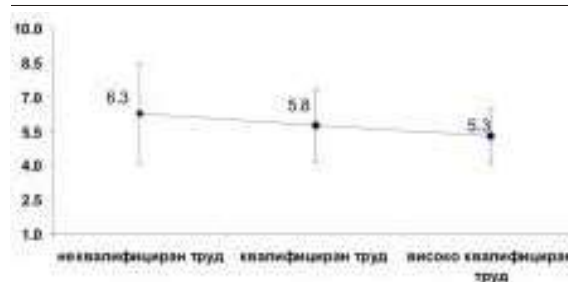
Данните са обработени с SPSS 12.01. Връзката между качествените и рангово скалирани променливи е оценена съответно чрез непараметричния анализ хи квадрат или корелационен анализ на Спирман. За ниво на доверителност е прието $b=0.05$.

Резултати и обсъждане: Извадката е набрана сред пациентите на АГ отделения в болнични лечебни заведения в 8 населени места от източна България – Варна, Русе, Добрич, Шумен, Разград, Сливен, Силистра, Тервел. Почти две трети от респондентите живеят в голям град – 73%, от малък град са 22%, а 5% са жители на села. Средната възраст на изследваните е 35,5г. Разпределението им според степента на образование е както следва: 32% са със средно или по-ниско образование, 40% имат степен бакалавър, а 28% степен магистър. По отношение на семейното положение – 68% са омъжени, 19% са неомъжени, 11% разведени и 1% вдовици. Сред респондентите преобладават тези с български етнически произход – 87%, 12% са се самоопределили като туркини, а 1% като роми. От всички анкетирани 28% извършват неквалифициран труд, най-голям е дялът на тези, които се занимават с квалифициран труд 44%, 20% от жените са заети на високо квалифицирани длъжности като лекари, юристи и др., 2% не са трудово заети, а 5% не са дали информация относно професията и длъжността която изпълняват.

Помолени да определят мястото си в социалната стълба между богатство и бедност по десет-степенна скала (1-богат, 10-беден) средната оценка на всички отговорили на въпроса е 5,8. Разликата в самооценката за мястото в социалната стълба между групите с различна степен на образование е статистически значима, но малка като стойност (фигура 1)

Само за 19% от участниците в настоящото изследване материалното положение се е подобрило през последните две години, което обясняват с повишаване на заплатата, сключване на втори договор, или работещ в чужбина съпруг. За 63% е материалното положение е останало без промяна, а за 17% се е влошило.

Ограничените финансови възможности са причина около 33% от участниците да се лишават от нова техника, 28% споделят че им се налага да се лишават от почивки и пътуване и още толкова – 28% ограничават купуването на нови дрехи.

Фиг. 1. Самооценка за мястото на семейството в социалната стълба между богатство и бедност (1=богат – 10=беден) в зависимост от степента на квалификация

Почти една трета (29%) живеят заедно с родители или други роднини в общо домакинство. Едва 39% от респондентите виждат перспектива за личното си развитие в страната. Останалите 61% са отговорили отрицателно. По отношение на здравното поведение – 53% са пушачи като средно пушат по 12 цигари на ден (SD 6,1) като минималния посочен брой е 2 а максималния 30 цигари на ден. Съществува статистически значима връзка между пушенето и степента на образование – 70% от респондентите със средно и по ниско образование са пушачи а сред тези със степен бакалавър или магистър дялът на пушачите е значително по-нисък 45,6% .

Повече от половината респонденти 56,6% изобщо не спортуват, а само 8,8% редовно спортуват.

Репродуктивното поведение и нагласи оценихме с въпроси относно реалния и желания брой на деца. В изследваната група 50% от жените имат по две деца, 39% едно, 7,3% са без деца, а 2,9% са с три и повече деца. Средният брой деца на жена от извадката е 1,49.

В същото време желаният брой деца е средно 3,1. Респондентите без деца желаят да имат средно две, тези с едно посочват като средно желан брой 3 деца, имащите две деца също биха желали да имат три. Единствено жените с три и повече деца почти са постигнали желанния брой от средно 3,5 деца.

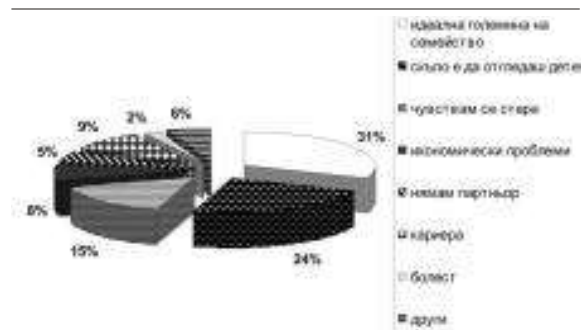
От всички 234 участнички в проучането само две споделят че имат повече от желания брой деца, а 95,6% биха желали да имат по-голям брой. От всички които биха искали да имат повече деца, 49% биха искали да имат с едно повече, 35,5% биха искали с две повече от реалния, а 15% биха искали да имат три и повече от реалния брой деца.

Установяваме статистически значима връзка между етническата принадлежност и постигането на желания брой деца: българките биха искали да имат средно с 1,7 деца повече от реалния, туркините биха желали средно още 1,39, а представителките на ромската етническа група не биха искали повече, защото са постигнали иделания брой. Нашите данни показват най-голям непостигнат потенциал за раждане на следващо дете сред българската етническа група.

Основните пречки, които се посочват за раждане на следващо дете са представени на фигура 2.

Респондентите, които са посочили че са постигнали идеалната големина на семейство имат средно 1,9 деца.

Тези които са изтъкнали икономически причини като пречка за следващо дете (32%) имат средно 1,3 деца.

Фиг. 2.

Респондентките без или с болен партньор имат средно по 0,8 деца, тези с желание за кариера имат 1,1 деца. Една от основните теории за ниската раждаемост в Европа изтъква значението на социалния капитал и по-конкретно наличието на социална мрежа от роднини и приятели, чиято подкрепа дава чувство на сигурност и помагат на хората при вземане на решение да имат дете. На въпроса разчитат ли на помощ от роднини 63,7% отговарят утвърдително, 29% не разчитат на такава, а на 7,5% се налага самите те да оказват такава. Най-често помощта, която хората очакват е във вид на финансови средства – 51%, една трета – 33% разчитат на помощ за отглеждане на дете/деца, а останалите 16% храна или в друг вид.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ограниченията на настоящото изследване свързани с начина на формиране на извадката и лимитирания брой въпроси в анкетната карта не ни дават възможност да формулираме конкретни изводи. Все пак резултатите очертават интересни насоки, които заслужават по-задълбочено последващо проучване в адекватно подбрани групи.

1. Голяма част от младите жени днес се стремят да повишат образованието си, което се очаква значимо да повлияе репродуктивното поведение в посока на още по-късно сключване на брак и отлагане на решението за първо и следващо дете.
2. Икономическите фактори, двадесет години след началото на политическия преход в България продължават да оказват важно негативно влияние върху репродуктивните нагласи и най-вече върху решението за второ и следващо дете.
3. Разширеното семейство се очертава като важен стимулиращ фактор за репродуктивното поведение.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Vassilev R., Bulgaria's Demographic Crisis: Underlying Causes and Some Short-Term Implications. Southeast European Politics 2005, **Vol. VI**, No. 1, pp. 14-27
2. Koytcheva E., Philipov D., Bulgaria: Ethnic differentials in rapidly declining fertility. Demographic research 2008, **19**, pp 361-402 <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/13/>
3. Philipov D., Fertility in times of discontinuous societal change: the case of Central and Eastern Europe MPIDR WORKING PAPER WP 2002-024 JUNE 2002